

Wstęp

<https://doi.org/10.19195/2084-4107.14.1>

Fenomen przestrzeni górskiej jako obszaru podlegającego wpływowi człowieka wiąże się z jej klimatyczną, geomorfologiczną i przyrodniczą odrębnością. W odróżnieniu od innych obszarów eksploatowanych i zamieszkiwanych przez człowieka góry niemal zawsze odznaczają się nieprzystępnością stwarzającą poważne trudności w ich zagospodarowywaniu i udomawianiu. Wstępne stadium tych procesów oznacza przełamywanie lęków, jakie one budzą, oraz kształtowanie wobec nich różnorodnych postaw, wynikających z emocjonalnego i racjonalnego — intelektualnego na nie reagowania. Łączą się z tym rozległe sfery przeżyć i doznań o charakterze metafizycznym, które w przeszłości legły u podstaw różnych aspektów religijnej interpretacji gór. Natomiast poznanie i zagospodarowanie tych obszarów było możliwe dzięki ludzkiemu wchodzeniu w góry, początkowo dzięki działalności eksploracyjnej, która wraz z kształtowaniem się estetyzujących postaw wobec natury i krajobrazu, w miarę postępu cywilizacyjnego i rozwoju gospodarczego przemieniła się w działalność turystyczną i wspinaczkową — alpinistyczną i wyprawową. W ten sposób dzieje osławiania gór stały się także ważnym rozdziałem w historii ludzkiej myśli i działalności twórczej.

Odrębny rozdział historii udomawiania i zawłaszczania gór tworzy gospodarcza eksploatacja związana z ich wartościami przyrodniczymi i zasobami kopalnymi. Jej eskalacja na obszarach górskich wiązała się ze zjawiskiem narastającej antropopresji. Mówiąc inaczej, nasilająca się od połowy XVIII wieku obecność gór w literaturze, sztuce, gospodarce, a zatem i wyobraźni społecznej, stała się przede wszystkim w kulturze europejskiej (inne kultury miały tu swój odrębny paradygmat) rzeczywistym faktorem zmian postaw wobec gór, przebiegających od niechęci i strachu do fascynacji i afirmacji. W ślad za ową radykalną zmianą postaw pojawiło się w kulturze europejskiej, a następnie światowej wiele nowych zjawisk związanych z licznymi formami ludzkiej aktywności na obszarach górskich. Od późnego średniowiecza góry zwracały bowiem uwagę na swój potencjał ekonomiczny w związku ze znaleziskami strategicznych surowców (srebro, miedź i inne metale, następnie rudy uranu i węgla...), a w późnej nowoczesności ze względu na rozwój turystyki i przemysłu turystycznego, będącego poważnym źródłem dochodów różnych interesantów. W związku z tym w kontekście regionalnym stały się one przestrzenią specyficznych układów ekonomicznych czy społecznych, a co za tym idzie — interesów i konfliktów. Na tym tle dochodziło i dochodzi do napięć oraz zawłaszczeń o charakterze politycznym, etnicznym/narodowym, kulturowym, ekonomicznym, grupowym i ekologicznym. Procesy zawłaszczenia gór przez aktorów i rzeczników rozmaitych interesów i grup społecznych, na przykład poprzez internalizację gór w ponadregionalnych dyskursach terytorialnych i społecznych, zachodzą zresztą nie tylko w samych górach, lecz także poza nimi.

W związku z tym zgromadzone w niniejszym, czternastym tomie rocznika „Góry – Literatura – Kultura” artykuły, noty i szkice w sporej części mają na celu zainicjowanie dyskusji skoncentrowanej wokół nieco prowokacyjnie sformułowanego pytania: „Czyje są góry?”. Autorzy, reprezentujący różne polskie i zagraniczne ośrodki badawcze, podjęli w nich próbę prześledzenia skomplikowanych procesów osvajania, następnie udomawiania, a w końcu zawłaszczania gór przez różne grupy, których aktywność zawodowa, artystyczna, sportowa, społeczna, ekonomiczna czy polityczna była i jest z nimi związana. Jednocześnie należy odnotować, że praca nad tym tomem przypadła na trudny okres szerzenia się światowej pandemii związanej z gwałtownym rozprzestrzenieniem się nieznanego dotąd wirusa oznaczonego jako SARS-CoV-2 (COVID-19). Podczas pierwszej fazy walki z pandemią w celu zapobiegania jego rozprzestrzenianiu się drastycznie ograniczony został dostęp dla większości grup społecznych, nie tylko zresztą w Europie, do korzystania z rozmaitych enklaw przyrodniczych, także górskich, popularnych szlaków turystycznych i wszelkiej ulokowanej w ich pobliżu infrastruktury turystycznej. W tym okresie uczestnicy współczesnego górskiego ruchu turystycznego w dwójnasób zaczęli manifestować swoje potrzeby związane z prawem do korzystania z dóbr natury, wyrażając je na różne sposoby, zwłaszcza za pośrednictwem rozmaitych forów internetowych. Wielu z nich z wyjątkową ekspresją dawało upust tęsknocie za „swoimi górami”, skałkami, pieszymi i rowerowymi szlakami turystycznymi itp. W tym kontekście pytanie „Czyje są góry?” nabrało jeszcze innego, zupełnie nowego znaczenia.

Oddając zatem niniejszy tom rocznika „Góry – Literatura – Kultura” do rąk łaskawego czytelnika, pozwalamy sobie jako znamienny znak czasu w dziale *Noty i notatki* zamieścić także swoistą „kronikę czasu zarazy”, odzwierciedlającą aktywność członków Pracowni Badań Humanistycznych nad Problematyką Górską w okresie tak zwanego pierwszego lockdownu, zmuszającego nie tylko miłośników gór i turystyki górskiej do pozostania w domu. Mamy nadzieję, że rok 2021 będzie tym, w którym świat poradzi sobie z zagrożeniem wirusem SARS-CoV-2 (COVID-19), a w związku z tym góry pozostaną przestrzenią otwartą dla wszystkich i nadal podstawowym źródłem twórczej inspiracji górami będzie spotkanie z nimi w konkretnej, a nie wirtualnej rzeczywistości.

Wrocław, grudzień 2020
Ewa Grzęda